

Adoptivbarn växer upp

En studie om separationskänslighet,
anknytning och omvårdnad

Juni, 2010

Av

Nina Eriksson

SAMMANFATTNING

Studiens syfte är att belysa separationskänslighet hos adopterade barn och dess relation till omvårdnad och anknytning. Genom kvalitativa semistrukturerade intervjuer med åtta adoptivföräldrar framtogs ett material som analyserades utifrån tidigare forskning och teoribildningar. Samtliga respondenter har genomfört utländska adoptioner och deras barn är idag från 10 till 31 år gamla. Resultatet visade att de allra flesta upplever att det finns skillnader i adoptivföräldraskapet jämfört med att vara förälder till ett icke adopterat barn. De flesta knöt an till barnet omgående samtidigt som det för många var svårt att inledningsvis slappna av i föräldrarollen. För majoriteten av barnen har inte separationer inneburit några särskilda påfrestningar, förutsatt att de varit förberedda och på förhand vetat om förutsättningarna. Dock finns hos föräldrarna en medvetenhet om att det kan finnas en sårbarhet hos adopterade och flera uppger att ett stort kontrollbehov utvecklats hos barnen, kanske särskilt angående separationer. I diskussionen föreslås att om kontrollbehovet kan tillfredsställas av föräldrarna genom deras omvårdnad så kan detta förhindra att separationskänslighet utvecklas. Det verkar således finnas en relation mellan separationskänslighet och omvårdnad medan relationen mellan separationskänslighet och anknytning är svårare att bestämma.

Nyckelord; adoption, anknytning, separationskänslighet, omvårdnad

LUNDS UNIVERSITET
Institutionen för psykologi
Magisteruppsats, 15 hp
Författare: Nina Eriksson
Handledare: Hans Bengtsson

ABSTRACT

The aim of this study is to examine sensitivity to separations among adopted children and the relation to caregiving and attachment. Through qualitative semistructured interviews with eight adoptive parents a material was put together and analyzed from the perspective of earlier research and theories. All respondents have gone through international adoptions and their children are today between 10 to 31 years old. The result show that most experience differences in adoptive parenting compared to being parent to a nonadopted child. After the adoption a majority immediately attached to their child but at the same time many had difficulties relaxing in their role as a parent. For a majority of the children separations has not caused any particular strains, provided that they were prepared and beforehand familiar with the given conditions. Yet, most respondents were aware of that there can be a vulnerability among adopted children, especially when it comes to separations. Several also declare that the child developed a need for control in situations when separations come into question. In the discussion it is therefore stated that if this urgent need for control can be satisfied by the parents caregiving then a development of a sensitivity for separations can be prevented. Consequently it seems to be a relation between a sensitivity to separations and caregiving while the relation to attachment is more difficult to establish.

Keywords; adoption, attachment, separation, caregiving

LUND UNIVERSITY

Department of Psychology

Master Essay, 15 ECTS

Author: Nina Eriksson

Supervisor: Hans Bengtsson

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING

Problembeskrivning	5
Tidigare Forskning	6
Syfte	17

METOD

Den Kvalitativa Forskningsintervjun	18
Urval och Rekrytering	19
Deltagare	20
Genomförande av Intervjuer	21
Genomförande av Materialbearbetning	22
Etiska Överväganden	22

RESULTAT

Att Vara Adoptivförälder	23
Tiden Före Adoptionen	25
Anknytningsprocessen	27
Separationer	29
Omvårdnad och Föräldraskap	30

DISKUSSION

Sammanfattning av Resultatet	32
Metoddiskussion	32
Resultatdiskussion	34
Vidare Forskning	39

REFERENSER

BILAGOR

Bilaga 1. Intervjuguide	
Bilaga 2. Förfrågan till adoptionsorganisationer	
Bilaga 3. Information till deltagare	
Bilaga 4. Samtycke till deltagande	

INLEDNING

Problembeskrivning

Sedan slutet av 1960-talet sker i Sverige varje år ett stort antal såväl internationella som inhemska adoptioner där det stora flertalet utgörs av barn som adopterats från andra länder än Sverige. Kina är det absolut vanligaste ursprungslandet men även adoptioner från Indien, Vietnam, Colombia och Sydkorea är frekvent förekommande. Idag finns drygt 21 000 barn mellan 0-21 år som är internationellt adopterade. Inhemska adoptioner har genomförts under hela 1900-talet och cirka 15-20 svenska spädbarn adopteras inom landet varje år. Inkluderat i detta antal är exempelvis de barn som adopteras av sin biologiska förälders nya partner. Det sammanlagda antalet barn mellan 0-21 år som adopterats inom Sverige är idag närmare 1 900. (Statistiska Centralbyrån, 2008)

Gemensamt för alla adopterade barn är att de föds in i en familj men växer upp i en annan. Det innebär att barnen, ofta vid mycket låg ålder, tvingats separeras från sina biologiska föräldrar. Utgångspunkten för studien är att denna separation på olika sätt kan komma att prägla barnet under uppväxten.

Enligt tidigare forskning uppvisar adopterade i de flesta fall god psykisk hälsa och klarar anpassningen både till samhället och adoptivföräldrarna väl. (Irhammar, 1997; Verhulst, Althaus & Verluis-den Bierman, 1990) Men motstridande resultat vittnar även om att adoptivbarn är överrepresenterade på särskilda behandlingshem för ungdomar med olika missbruk och/eller kriminalitet, (Cederblad, Höök, Irhammar & Mercke, 1999) att de oftare än andra förekommer i psykiatriska sammanhang, (Lindblad, Hjern & Vinnerljung, 2003, Irhammar & Cederblad, 2006) att depression, suicidförsök/suicid och missbruk är vanligare bland adopterade, (Hjern, Lindblad & Vinnerljung, 2002, Vinnerljung, 1999) samt att adoptivbarns förmåga till anpassning i samhället är sämre eller tar längre tid än för icke adopterade. (Bohman, 1970; Bohman & Sigvardsson, 1980)

Ett centralt begrepp inom adoptionsforskning är *anknytning*. Begreppet innebär i korthet att barnets relation till föräldrarna har stor betydelse för den senare känslomässiga utvecklingen. Exempelvis kan separationer eller förluster av föräldrar

resultera i otrygg anknytning (Bowlby, 1969) och teoribildningen blir därför extra intressant i adoptionsforskning då adoptivbarns förmåga att knyta an till adoptivföräldrarna kan försvåras av den tidiga separationen från de biologiska föräldrarna. (Robertson & Robertson, 1989) Forskning visar dock att barns förutsättningar att knyta an även påverkas av en rad andra faktorer. (Verhulst et al., 1990)

Det är emellertid inte uteslutande barnets anknytningsförmåga som avgör hur anknytningen mellan barn och förälder utvecklas. Av stor betydelse är även adoptivföräldrarnas egen förmåga att knyta an samt den omvårdnad föräldern är kapabel att erbjuda barnet. (van IJzendoorn, 1995) Föräldrarnas omvårdnad påverkas i sin tur av anknytningen till de egna föräldrarna samt hur de uppfattar barnets behov och signaler. (George & Solomon, 1999)

Som en konsekvens av adoptivbarnets tidiga och permanenta separation från de biologiska föräldrarna är det sedan tänkbart att en viss *separationskänslighet* kan utvecklas. Separationskänslighet innebär här att exempelvis påverkas överdrivet eller oförklarligt starkt av olika separationssituationer såsom skilsmässa, växelboende, upprepade flyttningar, resor, att sova borta eller byten av dagis och skolor. Att belysa hur separationen från de biologiska föräldrarna påverkar barnets förmåga att hantera separationer under uppväxten samt hur detta är relaterat till anknytning och omvårdnad kan bidra med pusselbitar för att kunna förebygga den problematik som ovan nämndes. Att öka kunskapen om adopterade barns förutsättningar generellt kan även ge professionella adoptionsförmedlare bättre möjligheter att åstadkomma lyckade adoptioner.

Tidigare Forskning

Anknytning. Begreppet *anknytning* avser barnets behov och utveckling av nära relationer och senare i livet även förmågan att fungera i dessa. Under uppväxten menas främst relationen till föräldrarna medan det i vuxenlivet i första hand avser relationen till en partner. Enligt Bowlbys *Anknytningsteori* innebär anknytning i korthet att ett

mycket viktigt band mellan barnet och de primära vårdnadshavarna, de så kallade anknytningsfigurerna, formas kontinuerligt under uppväxten från att barnet är ungefär 8-9 månader gammalt. Teorin skapar förståelse för hur anknytningsfigurer fungerar som en *trygg bas* utifrån vilken barnet kan utforska världen och en *säker hamn* som barnet kan återkomma till när fara hotar. (Ainsworth, Blehar, Waters & Wall, 1978, Bowlby, 1951, 1969) Beroende på bland annat bristfällig omvårdnad, långa separationer tidigt i livet eller förluster av anknytningsfigurer kan barnet utveckla en ogynnsam eller negativ anknytning.

Andra betydelsefulla begrepp för förståelsen av barnets anknytning till föräldern är *anknytningsbeteende* och *anknytningssystem*. Med anknytningsbeteende avses de beteenden som underlättar för barnet att skapa och hålla kvar fysisk närhet till föräldern som exempelvis att gråta eller skratta. I anknytningssystemet samordnas dessa beteenden och systemet aktiveras sedan vid hot eller fara genom att anknytningsrelaterade tankar och känslor uppkommer. (Broberg, Granqvist, Ivarsson & Risholm Mothander, 2007) Enligt Ainsworth, som senare vidareutvecklade anknytningsteorin, kan tre olika anknytningsmönster skapas i relation till anknytningsfigurerna; *trygg*, *otrygg/undvikande* eller *otrygg/ambivalent* anknytning. Utmärkande för barn med trygg anknytning är att de känner sig säkra på att bli omhändertagna av sina föräldrar och söker dem också vid behov. Barnen vet att de kan lita på föräldrarna och det finns en balans mellan värdesättandet av såväl fysisk som psykologisk närhet och viljan att utforska världen. Typiskt för barn med undvikande anknytning är motsatt att de inte har förtroende för sina föräldrar, ber sällan eller aldrig om hjälp i utsatta situationer utan söker sig lika gärna till främlingar. De utforskar istället världen på bekostnad av närhet till anknytningsfigurerna och strävar efter självständighet. Karakteristiskt för barn med ambivalent anknytning är att de räds tanken på att bli lämnade av föräldrarna och litar inte på att de kommer finnas tillgängliga. De klänger sig fast vid anknytningsfigurerna på bekostnad av utforskandet av omgivningen. (Ainsworth et al., 1978) Ainsworth utvecklade *Strange situation* test vars syfte var att ligga till grund för en bedömning av barnets anknytningsmönster. Genom detta test har kunnat visas att barnet återgår till att fokusera på den omgivande miljön när anknytningsfiguren försvinner utom synhåll för barnet, vilket har tolkats som

att barnet är kapabelt att komma över separationen från föräldern. Men när föräldern sedan återkommer uppvisar barnet ofta ilska, vilket istället indikerar att separationen skulle kunna innebära en stor förlust. (Robertson et al., 1989) Senare har konstaterats att vissa barn inte kan klassificeras enligt ovan beskrivna anknytningsmönster varför ett fjärde anknytningsmönster tillfogades, *oorganiserad* anknytning. Karakteristiskt för barn med denna anknytningsstil är att de uppvisar motsägelsefulla beteenden gentemot sin förälder. (Main & Solomon, 1986)

Förutsättningar för anknytning vid adoption. För adopterade barn har bandet mellan dem och anknytningsfigurerna blivit brutet, vilket ofta skett mycket tidigt i livet. Som en konsekvens av detta kan barnets förtroende för vuxna ha skadats vilket antas kunna förklara att adopterade senare ibland ha svårt att knyta an till sina adoptivföräldrar. Detta kan i sin tur innebära att barnet utvecklar otrygga anknytningsmönster. (Robertson et al., 1989)

Men ovanstående har visat sig utgöra en alltför förenklad bild av konsekvenserna för barn av att separeras från sina biologiska föräldrar och deras senare anknytningsförmåga. I tidigare studier har exempelvis så gott som samstämmigt konstaterats att anknytningsmönstren inte skiljer sig mellan adopterade och icke adopterade om adoptionen skett när barnet var sex månader gammalt eller yngre. Detta innebär att barn som adopterats tidigt kan skapa trygg anknytning till sina adoptivföräldrar lika ofta som jämförelsegrupper av icke adopterade. (van den Dries, Juffer, van IJzendoorn & Bakermans-Kranenburg, 2008, Irhammar & Bengtsson, 2004, Juffer & van IJzendoorn, 2009) Men de som adopteras senare än sex månaders ålder uppvisar oftare otrygga anknytningsmönster än både icke adopterade och de som adopterats vid lägre ålder. (Robertson et al., 1989) I en studie på unga och vuxna adopterade kunde konstateras att anknytningsproblematik är vanligare bland de som adopterats efter ett års ålder och spenderat minst sex månader på barnhem jämfört med de som adopterats före ett års ålder och spenderat mindre än sex månader på barnhem. Särskilt svårt att knyta an har det visat sig vara för de barn som befunnit sig på institution länge och där barnen inte haft möjlighet att knyta an till en och samma vårdare. (Cederblad et al., 1999). Anknytningsproblematik kan exempelvis ta sig

uttryck i oförmåga till selektiv anknytning (innebärande att barnet lika gärna kan söka sig till främlingar), svårigheter att tolka sociala signaler samt svårigheter att skilja på socialt acceptabla och icke acceptabla beteenden (Rutter, 2005) Ett anknytningsmönster som oftare kan konstateras hos adopterade än icke adopterade är oorganiserad anknytning, det vill säga att barnet uppvisar olika eller icke överensstämmande beteendemönster gentemot sina föräldrar. (van den Dris et al., 2008)

Möjligheter för barn som adopterats senare än vid sex månaders ålder att utveckla trygg anknytning har visat sig påverkas av de villkor under vilka barnet befunnit sig innan adoptionen. Det har konstaterats att anknytningen försvåras om barnet utsatts för vanvård, misshandel eller om barnet placerats hos flera olika vårdare (multipla placeringar). Högre ålder vid adoptionstillfället innebär ökad risk för att ha utsatts för sådana missförhållanden varför denna problematik hittas främst hos de barn som adopteras senare. (Verhulst et al., 1990). Att ha utsatts för upprepade separationer verkar medföra att barnet till slut, troligen i syfte att skydda sig själv från att återuppleva obehaget förknippat med separationer, utvecklar en likgiltighet inför andra. Det anses i det allra flesta fall möjligt för barnen att kunna bearbeta tidigare upplevelser och utveckla trygg anknytning men det förutsätter god omvårdnad exempelvis genom en lyckad adoption. (Robertson et al., 1989) Andra förutsättningar innan adoptionstillfället som ofta påverkar barnets fortsatta utveckling är biologisk bakgrund och prenatala förhållanden. (Verhulst et. al. 1990, Levy & Orlans, 2000)

Omvårdnad. Ovanstående resonemang lyfter fram flera viktiga faktorer som påverkar förutsättningarna för adopterade barn att knyta an till sina adoptivföräldrar. En annan viktig aspekt är emellertid att anknytningsmönstren även skapas i relation till föräldrarna genom deras omvårdnad om barnet. Få studier har inriktats specifikt på adoptivföräldrars omvårdnad men inget pekar på att några större skillnader skulle föreligga i förhållande till biologiska föräldrar. Poängteras bör dock att adoptivföräldrar inte bara rutinmässigt ska uppfostra och ta hand om sitt barn utan kan även behöva hantera konsekvenser av sådant som adoptivbarnet erfarit innan adoptionen. (Robertson et al., 1989)

Betydelsefullt för hur relationen mellan barn och förälder i allmänhet utvecklas är

att parterna upplever sig vara *kompatibla* med varandra. Kompatibilitet innebär att barn och förälder har en känsla av harmoni och samhörighet i relationen till varandra. För adopterade barn har det även visat sig att kompatibiliteten är en viktig faktor för barnets identitetsutveckling. (Grotevant & Kohler, 1999) En annan betydelsefull aspekt av omvårdnaden är att föräldrarna utvecklar känslan av *berättigande* till att vara förälder. Berättigande innebär exempelvis att föräldern upplever sig ha ansvar att sätta gränser och att vara en auktoritet gentemot barnet i såväl legal som känslomässig bemärkelse. Denna komponent kan vara mer komplicerad att utveckla för adoptivföräldrar då vissa upplever att det finns en distans mellan sig och barnet samt ibland en tvekan inför sin förmåga som förälder. Ifrågasättande om barnet ser dem som sina "riktiga" föräldrar är inte heller ovanligt. Utan föräldrarnas upplevelse av berättigande kan exempelvis förmågan att ge adekvat disciplin minska. (Cohen, Coyne & Duvall, 1996)

Omvårdnad och anknytning. Bowlby menade att det finns en biologiskt grundad relation mellan barnets och anknytningsfigurens signaler. Han uttryckte detta i termer av ett *anknytningssystem* i vilket barnet ger ifrån sig signaler till föräldern och ett *omvårdnadssystem* i vilket föräldern svarar genom att agera på ett visst sätt. (Bowlby, 1969) Det betyder även att relationen mellan barn och förälder är ojämlik eftersom barnet hela tiden är i beroendeställning. Även om barn och förälder är bundna till varandra så skiljer sig alltså barnets band till föräldern från förälderns band till barnet. (Broberg et. al., 2007, George & Solomon, 1996)

Idag föreslås att förälderns omvårdnadsstil är resultatet av en interaktion mellan egna anknytningsmönster och upplevelsen av barnets behov. (Goldberg, 2000) Samtidigt pekar det mesta mot att en viss omvårdnadsstil skapar vissa anknytningsmönster hos barnet. Eftersom barnet och föräldern ingår i en ömsesidig relation aktiveras både barnets anknytningssystem och förälderns omvårdnadssystem, exempelvis när en fara hotar barnet. Från omvårdnadssystemet väljer föräldern sedan bland alternativa omvårdnadsbeteenden. (George et al., 1999) George & Solomon (1999) identifierade fyra olika omvårdnadsstilar; *flexibel omvårdnad*, *undvikande omvårdnad*, *ambivalent omvårdnad* och *oförmögen omvårdnad*. Vilket stil som föräldern använder beror således på egna anknytningmönster till sina föräldrar samt den

subjektiva upplevelsen av barnet. För att omvårdnaden och anknytningen ska kunna utvecklas i samklang behöver föräldraskapet vara flexibelt i betydelsen att föräldern är kapabel att anpassa sitt agerande till barnets utveckling. (Broberg et al., 2007)

Föräldrarnas omvårdnad är alltså mycket betydelsefull för barnets förmåga att utveckla trygg anknytning. Det har visat sig att fyra faktorer i omvårdnaden är av extra stor betydelse; (1) Medvetenhet om och lyhörddhet för barnets signaler. (2) Att visa både acceptans och att vara avvisande. (3) Balans mellan föräldrarnas inblandning och att respektera barnets integritet. (4) Att vara psykiskt och fysiskt närvarande i barnets vardag. (Ainsworth, Bell & Stayton, 1971)

Ett signifikant samband har kunnat konstateras mellan föräldrarnas inre föreställningar om omvårdnad och barnens anknytningsstil. (George et al., 1996) Forskning har även visat att föräldrar med trygga anknytningsmönster är mer kapabla att erbjuda sitt barn en omhändertagande och kärleksfull miljö. (van IJzendoorn, 1995) Exempelvis agerar föräldrar med trygg anknytning sällan eller aldrig undvikande samt kan hantera känslor till följd av att bli avvisade. Ett skäl till detta föreslås vara föräldrarnas förståelse både för sin egen och barnets mentala tillstånd. Det har även visat sig att föräldrars trygga anknytningsmönster underlättar för barnen att bearbeta och förändra negativ affekt och därigenom kunna skapa en mer positiv självbild. (Steele, Hodges, Kaniuk & Steele, 2010) Det finns också ett samband mellan barn med otrygg anknytning och avvisande föräldrar som inte tillfredsställer barnets behov av närhet. (George et al., 1996)

I en studie utforskades fostermödrars emotionella engagemang och sinnestillstånd i relation till fosterbarns anknytning.¹ Det visade sig att mödrar vars barn utvecklat trygg anknytning oftare hade ett avspänt förhållande till sin egen barndom och egna föräldrar. (Ackerman & Dozier, 2005) Vidare har kunnat konstateras att utifrån moderns anknytningsstil kan barnets uppfattning av relationen dem emellan förutsägas. (Steele, Hodges, Kaniuk, Steele, Asquith & Hillman, 2010) Detta indikerar alltså att det finns en länk mellan moderns inre föreställningar och barnets anknytningsmönster.

---

1. Adoptionen är till skillnad från fosterhemsplaceringen permanent. Likheten är emellertid att både fosterbarn och adopterade barn separerats från sina biologiska föräldrar och därför kan denna studie vara av intresse även avseende adoptivbarn.

Forskning tyder dock på att föräldrarnas anknytningsmönster enbart kan predicera ungefär hälften av barnets anknytningsförmåga. Begreppet *transmission gap* eller *överföringsgap* ger uttryck för att även andra faktorer påverkar utvecklingen av barnets anknytningsmönster. Här framhålls exempelvis betydelsen av att barnet och föräldrarna har olika temperament samt att genetiska faktorer antas inverka. (van IJzendoorn, 1995) Ytterligare förklaringsorsaker till detta överföringsgap föreslås vara metodologiska såsom att det har betydelse under vilket av barnets levnadsår som anknytningsmönstren undersöks. (van IJzendoorn, 1995)

Omvårdnad, adoption och anknytning. Adopterade barn som till följd av upplevelserna innan adoptionen har svårigheter att knyta an behöver ofta extra omvårdnad av sina föräldrar. Föräldrarna kan i sin tur behöva vara vaksamma på hur deras egna anknytningsmönster påverkar omvårdnaden. Mer konkret kan det innebära att våga prova nya tekniker för föräldraskapet, att lära barnet om det egna ansvaret i familjen, att vara extra kommunikativa (Levy et al., 2000) samt att erbjuda ett gott stöd. (Levy et al., 2000, Robertson et al., 1989) För att barnet ska kunna skapa en trygg anknytning behöver föräldern även vara tillfredsställd med att ha genomfört adoptionen. Barnet självt är dock sällan i position att vara otillfredsställt varför relationen mellan barn och förälder aldrig kan sägas vara jämlik. Också barnet behöver emellertid vara villigt att acceptera såväl förlusten av de biologiska föräldrarna i den tidiga separationen som att adoptivföräldrarna är permanenta. (Jarratt, 1996) Inte sällan finns en sorg att skiljas från den biologiska familjen och därmed lojalitetskonflikter gentemot denna eller förhoppningar att kunna återvända till sitt ursprung. (Jarratt, 1996)

Ytterligare en aspekt av omvårdnaden är för adoptivföräldrarna att hitta ett förhållningssätt till adoptionen. Forskning visar att öppenhet kring adoptionen medför att erkännandet av den blir större, att mer empati skapas gentemot de biologiska föräldrarna och att adoptivföräldrarna är säkrare på att relationen med barnet är bestående. (Grotevant, McRoy, Elde & Fravel, 1994)

Flera studier har även belyst adoptivföräldrars svårigheter att knyta an till sina barn, vilket exempelvis verkar vara en följd av den infertilitet som många tvingats genomgå. (Pavao, 1998, McGinn, 2000, Brinich, 1990) Forskning pekar även mot att

trygg anknytning oftare kan skapas om barnet och adoptivföräldrarna har samma hudfärg, vilket kan vara relaterat till föräldrars svårigheter att hantera barnets annorlunda utseende eller en sorg att inte föra vidare sina gener till barnet. (Singer, Bodzinsky, Ramsay, Steir & Waters, 1985).

Separation. Utöver anknytning studerade Bowlby även separationers effekter på små barn och hur dessa senare kan påverka utvecklingen. Han menade att överdriven separationsångest eller andra ångestrelaterade problem ofta har sin grund endera i hot om separation, faktisk separation, erfarenheter av förluster eller i att föräldern avvisat barnet. Bowlby hävdade att barn upplever separationsångest när både viljan att fly och anknytningsbeteenden samtidigt aktiveras utan att anknytningsfiguren är tillgänglig. Ibland kan separationsångest också vara helt frånvarande hos barnet, vilket riskerar att ge en felaktig uppfattning om mognad. Han menade att en separation från anknytningsfigurerna på något sätt alltid kommer att påverka barnets känslomässiga utveckling. Ett barn som fått närhet, kärlek och trygghet av sina föräldrar kommer visserligen att protestera mot att bli lämnad men kommer sedan att utveckla självtillit. (Bowlby, 1973)

Studier har visat att barnet genomgår tre olika faser vid separation eller förlust av sin anknytningsfigur. (1) *Protest*. I denna fas försöker barnet återskapa kontakten med föräldern och nöjer sig inte med närheten till en annan vuxen. Barnet hoppas att föräldrakontakten omgående ska återetableras och detta tar sig ofta uttryck i stark ångest, panik och gråt. Fasen kan pågå från några timmar upp till en vecka. (2) *Förtvivlan*. Fasen karaktäriseras av att barnet slutar söka efter föräldern eftersom barnet gett upp hoppet om att föräldern ska återkomma. Barnet ger uttryck för detta genom inaktivitet, svårigheter att sova, depression och tillbakadragenhet vilket kan vara från några dagar till flera veckor. (3) *”Löskoppling”*. Detta stadium kännetecknas av att barnet utestänger känslor av sorg över separationen från föräldern. Samtidigt gör sig sorgen påmind för att barnet ska ges möjlighet att bearbeta den och därefter kunna knyta an till nya anknytningsfigurer. Fasen tar sig uttryck både som känslomässig kyla och som ointresse från barnet likväl som starka närhetssökande yttringar. (Bowlby, 1973, Broberg et. al., 2007)

Separationsångest. Separationsångest är benämningen på ett normalt tillstånd under barnets utveckling som inträder när barnet inser att det är en egen individ, separerad från andra. Barnet förstår alltså att det är skilt från modern men kan vid en separation inte inse att hon kommer tillbaka, vilket skapar ett tillstånd av separationsångest. (Déry-Tegnér & Windahl, 2001) Fasen inleds från att barnet är ungefär åtta månader gammalt och pågår fram till cirka tre års ålder för att sedan successivt avta. Det är därför inte sannolikt att anknytningsproblematik kan skapas som en följd av långvariga eller permanenta separationer som inträffar innan barnet nått en ålder av åtta månader. Däremot antas att bestående separationer från anknytningsfigurer som sker senare än åtta månader och framförallt fram till tre års ålder skulle kunna ge upphov till sådan problematik eftersom barnet då är dåligt rustat att hantera separationen. (Déry-Tegnér et al., 2001, Levy et al., 2000)

Det för barnet hälsosamma stadiet av separationsångest i tidiga år kan i de fall en permanent separation inträffar vidareutvecklas till separationsrelaterade ångestsjukdomar. Ett exempel på en vanligt förekommande ångestsjukdom hos ungdomar och vuxna är *separation anxiety disorder*. Det är ett psykologiskt tillstånd i vilket individen upplever kraftig och ofta till synes överdriven ångest av att separeras från personer till vilka individen har stark emotionell anknytning. Personer som uppvisar sådana ångestrelaterade symptom tillskrivs en sjukdom när reaktionen på separationen är så stark att det blir en hindrande faktor i vardagen eller i nära relationer. (Miller & Jenkins, 2004) Även om inga signifikanta skillnader hittills hittats så finns klara tendenser att adopterade, oftare även i vuxen ålder, lever med ångestsjukdomar relaterade till separationer än icke adopterade. (Keyes, Sharma, Elkins, Iacono & McGue, 2008)

Separationskänslighet. Separationsångest är alltså benämningen på ett naturligt tillstånd i barnets utveckling men även på en sjukdom som utvecklas hos vuxna då ångesten medför ett hinder i vardagen. I syfte att fånga den problematik relaterad till separationer under uppväxten som varken avser barnets naturliga utveckling eller ett sjukdomstillstånd så introduceras här begreppet *separationskänslighet*. Benämningen är

lämplig då det som avses är en förstärkning av känslor eller överdrivet agerande relaterat till separationer.

Det har vidare kunnat konstateras att barn i allmänhet reagerar mycket starkt på situationer som påminner om känslor som är förknippade med separationer. (Jarratt, 1996) Bowlby menade även att en ny förlust kan vara ett skäl till att sorgen kommer tillbaka. Detta kan vara svårt för utomstående att förstå eftersom situationen som utlöser sorgen till det yttre sällan ter sig speciellt kritisk. (Bowlby, 1980) Det verkar därmed som att medvetna eller omedvetna minnen återuppväcker separationsångest vid föräning om ytterligare förlust. Detta kan manifesteras i upprepning av gamla beteendemönster eller att barnet till och med förstärker tidigare beteenden. (Jarratt, 1996)

Separationskänslighet, adoption och anknytning. Betydelsen av just separationskänslighet som en aspekt av anknytningen belyses i en studie som behandlar adopterades och icke adopterades reaktioner och beteenden vid en specifik separationssituation; skilsmässa och uppbrott i familjen. I studien kunde konstateras att inga signifikanta skillnader fanns mellan adopterades och icke adopterades reaktioner i samband med separationen. I diskussionen framhäver författarna dock att det möjligen går att hitta större känslighet för separationer hos adopterade barn om fler separationssituationer undersöks. (Brodzinsky, Clarke Hitt & Smith, 1993)

Forskning har visat att barn som kan tillstå anknytningsrelaterade känslor även är mer kapabla att hitta effektiva sätt att hantera föreställda separationer. Stor acceptans från föräldrar visade sig också innebära att barnen kan hitta konstruktiva sätt att hantera separationer. Detta antas bero på att barnet utvecklar en tilltro till att föräldrarna återkommer vid frånvaro, vilket gör det lättare att hantera den stress som åtföljer separationer. (Ackerman et al., 2005)

Vidare har konstaterats att anknytningen är en betydelsefull komponent i utveckling av ångestsjukdomar då det finns en relation mellan otrygg anknytning och att senare utveckla ångestsjukdomar. (Warren, Huston, Egeland & Sroufe, 1997)

Separationen från de biologiska föräldrarna och en ofta påföljande rädsla för övergivenhet anses senare kunna påverka barnets mellanmännsliga relationer. Konsekvenserna av separationen kan även försvåra det adopterade barnets process att

separera sig från andra och bli en egen individ. Frigörelsen från familjen kan bli särskilt svår då den kan påminna om tidigare svåra erfarenheter och återuppväcka ångest. (McGinn, 2000)

Tidigare nämndes att det verkar finnas en relation mellan temperament och anknytningsstil. Med temperament avses ett stabilt beteendemönster som avspeglar barnets aktivitetsnivå men även förmågan att möta oväntade förändringar. (Broberg et al., 2007) Det har visat sig att barn reagerar olika på separationer från anknytningsfigurer beroende av temperamentet. Vissa barn är över huvudtaget mer känsliga och dessa tenderar därför att reagera starkare även vid separationer. Sådana reaktioner behöver alltså inte vara relaterade till en anknytningsproblematik. (Déry-Tegnér et al., 2001, Broberg et al., 2007)

Separation och adoption. I adoptionsammanhang kan begreppet separation förstås ur flera olika perspektiv. En aspekt är barnets egen *upplevelse* av separationen från sina biologiska föräldrar och uppbrottet från den ursprungliga miljön. Men separationsbegreppet inbegriper även utomståendes *observation* av adoptionen liksom utomståendes *attityd* gentemot separationen. Då dessa tre betydelser alla fångas inom separationsbegreppet riskerar framförallt utomståendes observationer och attityder påverka förståelsen av separationen istället för att detta främst avgörs av barnets upplevelse. Detta kan leda till att separationens påverkan på barnet överdrivs. (Déry-Tegnér et al., 2001)

Syfte

Utifrån ovanstående kan konstateras att anknytningen mellan barn och förälder samt föräldrarnas omvårdnad på olika sätt påverkar barnets utveckling. Det verkar även finnas ett samspel mellan anknytningsmönster hos föräldrar och deras förmåga att genom omvårdnaden skapa trygg anknytning till sitt barn. Här är föresatsen att i relation till anknytning mellan adoptivbarn och adoptivförälder och föräldrarnas omvårdnad belysa eventuell separationskänslighet hos barnet. För att kunna ge en bild av detta bör följande frågor besvaras. *Finns en separationskänslighet hos adopterade barn? Vilka aspekter påverkar i så fall separationskänsligheten och hur tar den sig uttryck i form av reaktioner och beteenden i vardagligt förekommande separationssituationer? Finns en relation mellan separationskänslighet och anknytning respektive omvårdnad?*

M E T O D

Kvalitativ Forskningsintervju

Den kvalitativa forskningsintervjun söker förstå världen från undersökningspersonernas synvinkel, utveckla mening ur deras erfarenheter, avslöja deras levda värld som den var före de vetenskapliga förklaringarna.

(Kvale & Brinkman, 2009, s. 17)

Den kvalitativa ansatsen syftar till att förklara, beskriva och fördjupa förståelsen för människors uppfattningar och upplevelser genom att upptäcka mönster och kännetecken i dessa. En vanligt förekommande kvalitativ metod är forskningsintervjun, vilken bygger på att insamlingen av empiriskt material kan ske genom ett samspel präglad av tillit mellan intervjuperson och intervjuare. Materialets kvalité beror dock främst på intervjuarens kunskaper, förhållningssätt, omdöme och färdigheter såväl i intervjusituationen som angående det studerade ämnesområdet. Detta gäller alltså såväl förmågan att formulera frågor som att besitta kunskap om ämnet nog att ställa avgörande fröjdfrågor och att uppfatta innebörden av ett svar. Andra viktiga färdigheter är pausering, tonfall, att hantera tystnad och att kunna skapa en god relation i intervjusituationen. (Kvale et al., 2009)

Den kvalitativa forskningsintervjuns syfte att försöka fånga den så kallade *livsvärlden*, vilket avser verkligheten som den uppfattas av respondenten till vardags. Meningen är att både beskriva variationerna i upplevelserna och de gemensamma tendenser som kommer igen hos informanterna. Inom den kvalitativa forskningstraditionen måste vidare forskarens förförståelse på något sätt hanteras då denna, oavsett ansats i analysen, kan komma att påverka resultatet. (Kvale et al., 2009)

Semistrukturerad intervju. I den semistrukturerade intervjun ger intervjuaren de tematiska ramarna för innehållet men utöver detta lämnas stort utrymme till respondenten att själv styra intervjun. Ramarna skapas med hjälp av en intervjuguide genom vilken intervjuaren tillser att vissa områden blir belysta eftersom syftet är att alla

respondenter på något sätt ska beröra samtliga ämnen. Men guiden är sällan detaljerad och eftersom frågorna har öppna svarsmöjligheter fyller sedan intervjupersonen innehållet innanför ramarna förhållandevis fritt. Metoden ger därmed deltagarna möjlighet att exempelvis framhäva vissa områden mer än andra. (Kvale, et al., 2009)

För att kunna skapa en gynnsam intervjusituation är intervjuens utformning mycket betydelsefull. Det bör exempelvis finnas en orienteringsfas i inledningen som syftar till att göra intervjupersonen bekväm i situationen, vilket sedan ger bättre förutsättningar för att ett fortroende kan byggas upp under själva intervjun. Även avslutningen är betydelsefull eftersom den kanske mer än något annat påverkar respondentens upplevelse av intervjun. Avslutningen bör därför vara mindre personlig samt att möjlighet ges till frågor och/eller informellt samtal. (Kvale, et. al., 2009)

Urval och Rekrytering

Ett strategiskt urval gjordes där kriteriet för deltagande var att ha genomfört en eller flera adoptioner och idag vara förälder till minst ett barn som fyllt 10 år. Skälet till att ett ålderskriterium fastställdes var att föräldern skulle ha tillräcklig erfarenhet av barnets reaktioner och beteenden i samband med de situationer som behandlades i intervjun. Ytterligare ett skäl var att barnet vid tio års ålder hunnit tillbringa några år i skolan och skolgången förväntades ha skapat reaktioner hos barnet som skulle bli värdefulla att spegla i detta sammanhang.

Ett alternativt tillvägagångssätt var att även inkludera barnen i studien eftersom de genom sina egna upplevelser hade kunnat komplettera den bild som föräldrarna förmedlade. Bedömningen var dock att ett mindre barn inte skulle ha förmågan eller eventuellt inte heller viljan att återge exempelvis reaktioner i samband med separationer. Vidare togs den tidsmässiga aspekten i beaktande då det inte ansågs möjligt att intervjua även barnen inom de för uppsatsen givna tidsramarna.

Att rekrytera adoptivföräldrar till en studie innebär vissa komplikationer eftersom allt material som berör adoptioner är sekretessbelagt. Av det skälet kunde ingen kontakt tas direkt med föräldrarna. Istället sändes en förfrågan om deltagande till ett antal

adoptionsorganisationer i Sverige (se bilaga 2). Fem av sex kontaktpersoner i organisationerna sände sedan vidare en beskrivning av studien till sina medlemmar (se bilaga 3). På detta sätt rekryterades fyra deltagare. Vidare efterfrågades deltagare på två olika nätbaserade familjesidor där information om studien presenterades i ett diskussionsinlägg. Detta resulterade i att en deltagare rekryterades. Utöver detta kunde tre adoptivföräldrar rekryteras genom privata kontakter. Dessutom utgick en intresseförfrågan i en adoptionsorganisations medlemstidning vilket resulterade i ett antal ytterligare intresseanmälningar. Vid den tidpunkten hade dock så många intervjuer redan genomförts att informationsbehovet ansågs mättat. Intresserade deltagare tog sedan kontakt via mail och på så vis bestämdes tid och plats för intervjun. Samtliga inbokade intervjuer kunde genomföras som planerat.

Deltagare

Av de åtta deltagarna var sju kvinnor och en man. Fyra av barnen var adopterade från Colombia, ett från Indien, ett från Sydkorea, två tvillingar från Korea och ett barn kom från Sri Lanka. Alla utom ett barn adopterades före sex månaders ålder och tre av barnen var yngre än två månader vid adoptionstillfället. Ett barn var drygt 3 år gammalt vid adoptionen. De barn som var yngre hade under sin tid i ursprungslandet levt på ett och samma barnhem, inte sällan lämnade där av sin biologiska mamma. Det äldre barnet hade spenderat din första tid hos sin biologiska mamma för att sedan flytta till ett barnhem. Flera av barnen har befunnit sig på barnhem som av intervjupersonerna beskrivs som välordnade och där det funnits en medvetenhet om barnens behov även om dessa inte alltid kunnat tillfredsställas.

Vid adoptionstillfället levde samtliga adoptivföräldrar tillsammans med en partner och flera var även gifta. Alla familjer utom en är idag intakta. Två av respondenterna har såväl biologiska som adopterade barn. I samtliga familjer finns ett eller flera syskon till det adopterade barnet. De barn som intervjun berörde var idag 10, 11, 13, 14, 15, 20, 23 och 31 år gamla. Alla föräldrar sade sig vara eller ha varit mycket delaktiga i barnens vardag, vilket även ansågs gälla partnern.

Genomförande av Intervjuer

I studien användes en på förhand utarbetad intervjuguide (se bilaga 1) genom vilken intervjuaren växlade mellan att efterfråga konkreta upplevelser och mer övergripande reflektioner hos respondenterna. Innan intervjuerna inleddes utfördes en provintervju i syfte att utvärdera intervjuguiden och som resultat av denna gjordes tre mindre revideringar. De planerade intervjuerna genomfördes på platser som intervjupersonen själv valt eftersom det är betydelsefullt att denna är komfortabel i situationen och att få eller inga störningsmoment finns. Intervjuerna gjordes i fyra fall på arbetet, två gånger i intervjupersonens hem, vid ett tillfälle i ett avskilt samtalsrum samt en gång på ett café. Intervjupersonerna fick innan intervjun inleddes åter ta del av information om studien och sedan ge sitt samtycke till deltagande (se bilaga 4). De erhöll även muntlig information om att intervjun skulle spelas in samt att allt material behandlas helt konfidentiellt. Efter att de skriftligen samtyckt till deltagande inleddes intervjun.

Inledningsvis ställdes en indirekt och allomfattande fråga vilken gav respondenten möjlighet att närma sig flera av de på förhand bestämda ämnena. De områden som gav ramarna för intervjun var *att vara adoptivförälder, förberedelser, anknytning, separationer* och *omvårdnad*. Om den inledande frågan inte av sig själv förde in intervjupersonen på dessa områden ställdes mer specifika frågor genom vilka alla ämnen berördes i tur och ordning. Eftersom det i samtliga fall fanns fler barn i familjen ombads intervjupersonerna att besvara frågorna med det barn som adopterades först i åtanke. Anledningen till detta var att göra intervjuerna jämförbara genom att alla utgick ifrån upplevelserna från att bli föräldrar för första gången. Intervjuerna varade från cirka 40 till drygt 80 minuter.

Efteråt gavs möjlighet till fortsatt samtal, vilket ofta blev mer informellt. Vid flera tillfällen framkom då ytterligare information som intervjupersonerna önskade lägga till sina svar. Slutligen informerades deltagarna om studiens fortgång samt möjligheten att ta del av den färdigställda undersökningen.

Genomförande av Materialbearbetning

Materialet transkriberades först ordagrant och därefter lästes samtliga intervjuer igenom upprepade gånger i syfte att skapa en helhetsbild av innehållet. Sedan markerades meningar eller fraser som var relevanta för syftet och därefter skapades meningsbärande enheter av det innehåll som på något sätt hängde samman. Dessa kodades enligt intervjumallen till fem olika temaområden; *att vara adoptivförälder, förberedelser, anknytning, separationer* och *omvårdnad*. Därefter kondenserades texten innebärande att den kortades ned utan att innebörden av de meningsbärande enheterna riskerade att gå förlorad. Såväl de variationer som de gemensamma tendenser som framkommit ur varje temaområde tolkades sedan utifrån den teoribildning som ligger till grund för studien.

Analyserna från intervjuerna gjordes utifrån valda citat som presenteras i resultatredovisningen. Dessa citat gör det möjligt att följa de tolkningar som gjordes av intervjuerna. I syfte att dessa inte ska vara möjliga att härleda till en viss intervjuperson har någon gång information uteslutits.

Etiska Överväganden

Som försäkran att samtliga intervjupersoner hade kunskap om vad deltagandet i studien innebar gavs såväl skriftlig som muntlig information om undersökningen. Samtliga tillfrågades även om sitt samtycke till att intervjun spelades in. När intervjuguiden skapades togs även hänsyn till hur frågorna skulle uppfattas av respondenterna och en bedömning gjordes om tidsåtgången för intervjun var rimlig.

Möjliga konsekvenser för intervjupersonerna skulle kunna vara att frågorna väcker obehagliga minnesbilder och starka känslor eller att det kan vara obekvämt att svara på personliga frågor. Därför gavs deltagarna utrymme att såväl innan som efter intervjun själv ställa frågor eller uttrycka synpunkter. När intervjun var genomförd gavs också möjlighet för intervjupersonerna att utveckla sitt resonemang samt att de informerades om möjligheten att återkomma med ytterligare frågor eller information.

RESULTAT

I resultatredovisningen presenteras en sammanställning av de semistrukturerade intervjuer som genomförts med åtta adoptivföräldrar. Redovisningen delas in i de fem teman som följer av intervjuguiden; *att vara adoptivförälder, förberedelser, anknytningsprocessen, separationer och omvårdnad.*

Att Vara Adoptivförälder

Samtliga intervjupersoner upplever att adoptivföräldraskapet aldrig helt kan innebära detsamma som att vara förälder till icke adopterade barn. Ungefär hälften menar att skillnaderna är påtagliga exempelvis genom att andra krav och förväntningar ställs på adoptivföräldrar medan den andra hälften anser att de vardagliga skillnaderna är små och mindre betydelsefulla. De flesta säger att skillnaden främst består i processen innan adoptionen, i samband med adoptionen och den första tiden efter hemkomst och att dessa skillnader med tiden minskar eller försvinner helt. Många upplever att adoptivföräldraskapet medför oro och funderingar kring vad i barnets uttryck och beteende som är relaterat till adoptionen, en fråga som en biologisk förälder inte behöver ställa sig. Frågor som ofta återkommer är; *uppstod detta problem som ett resultat av adoptionen eller är det något som även drabbar biologiska barn? Är detta ett personlighetsdrag hos barnet som hade varit detsamma om inte adoptionen skett?* Trots att de flesta föräldrar säger sig ha goda kunskaper om barnets förutsättningar innan adoptionen ifrågasätts då och då hur dessa påverkar barnet idag.

De allra flesta framhåller med bestämdhet att känslorna inför sitt barn inte skiljer sig mellan adoptivföräldrar och biologiska föräldrar. Någon har dock upplevt att andra kan ha svårt att förstå att kärleken till ett adopterat barn är lika stark som till ett icke adopterat. Några berättar om oron för att råka ut för rasistiska tillmälen och att adoptivföräldrar till skillnad från biologiska föräldrar måste bemöta och hantera sådana situationer. De som blivit utsatta för rasistiska glåpord har upplevt att de vill reda ut

händelsen och det har känts viktigt att sätta ner foten och markera. Någon menar dock motsatt att eftersom barnet aldrig råkat ut för sådana påhopp är upplevelsen att varken de som föräldrar eller att utomstående gör skillnad mellan deras barn och andra. Nästan samtliga uppger emellertid att de funderat kring betydelsen av hudfärg och ursprung innan adoptionen genomfördes.

Hälften av intervjupersonerna upplever sig vara mer tillåtande gentemot sitt barn i förhållande till vad de tror att biologiska föräldrar är. De menar även att de kan vara mer överbeskyddande samt i vissa fall även mer försiktiga i relationen till sina barn. Flera säger också att de inte drar samma snäva gränser utan ibland är lite för "snälla". Någon uttryckte exempelvis; *jag hade kanske gjort andra gränsdragningar om jag inte adopterat*. Skälet till detta grundar sig för merparten i en medvetenhet om att det kan finnas en extra sårbarhet hos ett adopterat barn. Några uttryckte att det inte finns samma självklara band mellan sig och barnet varför en mer tillåtande gränsdragning blir ett sätt att *inte riskera någonting*. De flesta menade även att de reflekterat mer över anknytningen än vad de tror att biologiska föräldrar i allmänhet gör. Några berättade; *man tänker ju mycket mera på det här med anknytning och jag tror att som adoptivförälder är det mycket mer tillåtet att ifrågasätta anknytningen och med ett adopterat barn tänker jag ju jättemycket på hur jag ska göra för att nå fram*. Överdrivet fokus på anknytningen har dock för några resulterat i att föräldrarollen upplevts som stressande eller i en vilja att påskynda relationsskapandet till barnet. Någon av respondenterna framhåller även betydelsen av att adoptivföräldrar ofta är äldre, vilket kan medföra mindre delaktighet i gemenskapen med andra föräldrar. Men högre ålder kan även vara en fördel eftersom den livserfarenhet detta medför uppfattas vara berikande att ha med sig in i relationen till barnet.

Flera nämner också att en inneboende trygghet i föräldraskapet ibland saknas hos adoptivföräldrar och att det kan ta tid innan en sådan trygghet växer fram. Dessutom upplever flera att det finns höga förväntningar på en adoptivförälder att kunna hantera alla tänkbara situationer och att vara en "perfekt" förälder.

Tiden Före Adoptionen

Förberedelser. Så gott som samtliga intervjupersoner deltog innan adoptionen i en föräldrautbildning. Erfarenheterna från utbildningen beskrivs i de flesta fall som positiva då den bland annat gav utrymme till reflektion kring vad som väntar en blivande adoptivförälder. Några menade dock att för stort fokus förlades på svårigheter medan någon annan inte upplevde att sig vara tillräckligt förberedd på den problematik som en adoption kan medföra. *Vi var nog lite naiva och blåögda... det tänker man inte riktigt på, det är jättesvårt att föreställa sig.* Även de som inte deltog i utbildningen resonerade och funderade mycket innan adoptionen om betydelsen av att få barn och om sin barnlöshet. Någon berättade att den egna processen att bearbeta barnlösheten var färdig vid adoptionstillfället medan några andra istället hanterade detta successivt efter barnets ankomst. För någon pågick processen några månader medan den för någon annan varade flera år. *Det handlar om obearbetade sorger, man är så extra mån om att duga eller ett tag så sa jag att sorgen att inte ha fått föda barn, att inte ha fått använda min kropp, den kommer jag alltid att ha. Men min sorg att inte få föda barn finns nästan inte nu och det trodde inte jag.* Flera menade att det emotionella stödet till adoptivföräldrar, som exempelvis kan vara betydelsefullt för att kunna hantera sin barnlöshet, var bristande såväl innan som efter adoptionen.

Majoriteten av respondenterna berättar vidare att de under föräldrautbildningen förberett sig emotionellt på att bli adoptivföräldrar, exempelvis genom att föreställa sig hur det är att ta emot ett barn med annorlunda utseende eller ett barn som kanske inte uppfattas som vackert. Näst intill samstämmigt menar ändå intervjupersonerna att de var redo för att sådana känslor skulle kunna uppstå i samband med adoptionen. Någon enstaka ansåg dock att all byråkrati som adoptionsprocessen medför minskade utrymmet att kunna reflektera kring anknytning och att förbereda sig känslomässigt. De flesta betonar också den påfrestning processen innebär då den ofta är väldigt utdragen och svår att överblicka.

Förväntningar. Samtliga respondenter berättar om positiva förväntningar inför adoptionen och de flesta kände stor glädje inför att äntligen få bilda familj. Några framhåller att de såg fram emot att få bli föräldrar till ett väldigt litet barn och därmed få

uppleva spädbarnstiden, vilket ju inte är en självklarhet för adoptivföräldrar. En fördel med att adoptera ett spädbarn uppfattades också vara att uppbrottet från ursprungslandet inte skulle innebära alltför stora ingrepp i barnets identitet. Flera var väl medvetna om att högre ålder vid adoptionen riskerar medföra större svårigheter för barnet under uppväxten och var alltså insatta i och förberedda på vanligt förekommande problematik kring adopterade barn. Några framhöll att förväntningarna även bestod i att få åka till ett land på andra sidan jorden och få möjligheten att uppleva och lära känna en annan kultur.

Endast ett fåtal förstälde sig att några särskilda svårigheter inför adoptionen. För vissa uppkom dock i samband med barnbeskedet frågor som; *kommer vi klara detta? hur ska vi räkna till som föräldrar? eller hur ska det gå att komma nära och älska barnet?* De flesta uttryckte ändå att de inför adoptionen var trygga i sin förmåga att kunna knyta an till barnet.

Anknytningsprocessen

Majoriteten beskriver den första tiden efter hemkomsten som fantastisk och präglad av stor närhet och tid tillsammans i familjen. De flesta berättar att de knöt an till barnet från första stund och säger att de omgående kände att just deras barn var speciellt. Någon berättar; *när vi satt där på pensionatet första kvällen med barnet och tittar på de andra barnen och tänker; fan vilken tur vi hade. Då har man haft det här barnet i sin famn en timme och det finns inget som skulle få mig att byta med någon annan i rummet.* Flera höll sig inledningsvis för sig själva i familjen eftersom de var väl medvetna om att detta kan underlätta anknytningen. Någon uttryckte dock att anknytningen inte var helt okomplicerad och att det var svårt att inledningsvis slappna av i föräldrarollen. Av den anledningen blev sökandet efter närhet och kontakt med barnet nästan överansträngt och en av intervjupersonerna uttrycker detta så här; *det är absolut relaterat till adoptivföräldraproblematiken därför att det handlar om obearbetade sorger...det är en hårfin skillnad när det är tillräckligt. Alltså, man ska inte vara för på.*

Flertalet av respondenterna nämner även att barnets ålder vid adoptionen har betydelse för anknytningsprocessen. De uppfattar att anknytningen underlättas av att barn och förälder naturligt kommer nära varandra genom blöjbyten, matning, nattning och kroppskontakt. Det lilla barnets basala behov tvingar föräldern nära barnet och barnet nära föräldern vilket medför att anknytningen snabbas på och förenklas. Motsatt behöver det äldre barnet inte på samma sätt den fysiska närheten och kan därför välja att dra sig undan. Någon menar även att anknytningen underlättas om barnet haft möjlighet att knyta an till någon annan innan adoptionen eftersom barnet då från början lärt sig att lita på vuxna.

Ett par av respondenterna ger en annan bild av den första tiden med barnet och beskriver istället anknytningsprocessen som stessande, svår och onaturlig. De berättar att det varken var enkelt eller självklart att plötsligt förväntas börja älska ett barn som de nyligen träffat för första gången. En av dem berättar; *jag tyckte det var jättejobbigt, jag kände mig jättestressad av situationen. Nu har vi fått vårt barn som vi längtat efter och nu ska jag älska honom över allt annat och det gjorde jag inte då. Nej, så enkelt var det inte.* En annan av dem ger en liknande bild; *samtal med andra hjälpte mig att dämpa det dåliga samvetet att jag inte var totalt blixförälskad och inte kände extrem samhörighet.* Någon beskriver även hur barnlösheten till en början påverkade anknytningen negativt eftersom sorgen att inte kunna bli gravid ännu inte var färdigbearbetad. Svårigheter att knyta an ankom därför snarare på något som kan liknas vid livs- och identitetskriser hos föräldrarna än på en bristande förmåga hos barnet. Flera framhåller även att relationen till partnern påverkas av barnlösheten och att det på något sätt måste ha hanterats sinsemellan innan adoptionen genomförs.

Majoriteten av respondenterna upplevde inte bara att de själva omgående knöt an till barnet utan att barnet även direkt knöt an till dem. De berättar att det fanns en närhet dem emellan, en självklarhet i relationen och att en trygghet snabbt byggdes upp hos barnet. Flera uppfattade att också barnet jobbade aktivt på anknytningen och någon menar att barnet snarast överidentifierat sig med föräldrarna. Vissa av intervjupersonerna noterade när barnet började svara på deras omvårdnad vilket de tolkade som att barnet knöt an till dem. Någon berättar dock att anknytningsprocessen var mycket utdragen och att barnet känslomässigt först befann sig mycket långt ifrån

föräldrarna. Förtroendet dem emellan kunde emellertid långsamt byggas upp i ett tempo som var främst på barnets villkor.

Med något undantag menar intervjupersonerna att barnet inte uppvisade några upprivande beteenden under den första tiden. Däremot har flera av barnen senare reagerat starkt i vissa situationer vilket föräldrarna då kommit att förknippa med adoptionen. Det har exempelvis tagit sig uttryck i avundsjuka när ett syskon tillkommit, svårigheter att sova, att ha lätt till gråt eller en vilja att ha kontroll, särskilt i främmande situationer. Strävan efter att ha kontroll har följt flera av barnen under uppväxten och har bland annat inneburit att vilja ha fasta rutiner, att veta vart föräldrarna är och ringa till dem ofta, att veta när de ska bli hämtade på dagis eller att vilja ha föräldrarna nära sig. En av intervjupersonerna berättar; *ganska långt upp i åldern var det inte roligt att övernatt hos någon annan. Och det är ju också ett tecken på att... ja... hur säkert är det att mamma och pappa är kvar när natten gått?* Många av barnen har velat bli burna ofta och har föredragit att sova tillammans med föräldrarna.

Merparten av respondenterna menar att tillit och närvaro är mycket viktiga faktorer för att skapa trygg anknytning. Mer specifikt handlar det om att relationen präglas av öppenhet, att föräldrarna intresserar sig för vad barnen gör, att ge värme, närhet, trygghet och att inge barnen en känsla av att de kan lita på föräldern. Andra menade att det är viktigt att vara ärlig med sina känslor, att vara avslappnad i situationen, att vara här och nu och att alla är bekväma att uppträda på ett sätt som är naturligt för dem.

Separationer

Nästan ingen av intervjupersonerna beskriver sina barn som speciellt känsliga för separationer och att separationssituationer därför i allmänhet inte inneburit några direkta problem. Några menar till och med att både separationer från föräldrarna och andra typer av uppbrottssituationer fungerat mycket bra. De berättar även att barnen varit trygga med separationer om de informerats i god tid innan och om barnet vetat förutsättningarna såsom hur länge föräldrarna ska vara borta eller hur de under tiden kan

nås. Någon av föräldrarna fångar detta väldigt tydligt; *för det är också en grej som är viktig, att han vet vad som gäller. Att ha får reda på förutsättningarna innan, då kan han känna sig trygg i det. Annars blir han väldigt osäker. och har han bara förutsättningarna klart för sig så brukar det gå bra.*

Däremot verkar de allra flesta samtidigt vara medvetna om att det kan finnas en utsatthet för adopterade barn avseende just separationer och flertalet av föräldrarna har därför exempelvis medvetet avstått från att delta i vissa aktiviteter eller resor och varit måna om att inte lämna bort barnen. En av respondenterna berättar; *vi har alltid varit väldigt restriktiva med att lämna bort barnen. Och de har varit svåra. Det är inget av barnen som säger; ja vi åker till farmor och farfar en vecka! Det finns inte på kartan.* Vid de tillfällen barnen ändå lämnats har de ofta tagits om hand av mor- och farföräldrar, vilka verkar ha varit mycket betydelsefulla för så gott som alla barnen genom sin regelbundna närvaro under uppväxten. Det har i samtliga fall funnits ett stort förtroende mellan barnen och i alla fall någon av mor- och farföräldrarna. Så gott om samtliga respondenter menar att de medvetet har valt att begränsa antalet vuxna i barnets närhet.

Ett par av föräldrarna uttryckte dock att det funnits vissa uttryck hos barnet relaterade till separationer exempelvis i samband med inskolning på dagis, vid nära anhörigas bortgång eller i nya situationer. En av föräldrarna säger; *ja, jag tänker helt klart att övergångarna har varit relaterade till hans svårigheter, övergångar till de nya sammanhangen.* Det har även yttrat sig i stor osäkerhet hos barnet, depression eller nedstämdhet och för de yngre barnen skrik och gråt. Någon berättar också om svårigheter att sova borta, att åka på kollo eller utflykter och ger en bild av att det funnits en osäkerhet hos barnet huruvida det kan lita på att föräldrarna finns kvar efter separationen.

Med något undantag har barnen visat glädje vid återförening med föräldrarna efter en separation. Någon berättade dock att förtroendet mellan sig och barnet måste "arbetas upp" igen, om så bara separationen varade för en kortare tid. Ett fåtal av barnen uttryckte ingen glädje när föräldern återkom, alternativt visade inga känslor alls, utan fortsatte istället med den för sunden pågående aktiviteten. En förälder säger; *han reagerar inte på det, om det är bra eller dåligt... ja, vi uppfattar det som bra att han*

känner sig hyfsat trygg i det där. Men det kan ju också vara så att han inte bryr sig så mycket. Någon annan menade att om relationen annars är nära och trygg och att barnet har vetskap om att föräldern alltid finns till förfogande så behöver inte separationer vara dramatiska eller upprivande. Någon ytterligare beskrev tid från föräldrarna som en nödvändig del i barnets utvecklingsprocess varför separationer ibland också uppmuntrades.

En specifik uppbrottssituation som så gott som alla barn erfarit under uppväxten är byte av dagis eller skola. De flesta intervjupersonerna berättar att sådana byten fungerat smärtfritt medan några har upplevt svåra uppbrott som resulterat endera i mobbing, destruktiva beteenden, osäkerhet eller försämrad självkänsla hos barnet. Denna problematik har emellertid ofta kunnat redas ut genom skolbyte, samtalsterapi eller genom kontakt med skola och andra föräldrar. Flera säger också att de varit särskilt observanta på hur barnen hanterat skolbyten och några har även medvetet valt att söka sig till mindre skolor eller valt att inte flytta i syfte att skapa större trygghet för barnet.

Den övervägande delen av intervjupersonerna ger en bild av att den första separationen från sina barn var mycket påfrestande eller till och med fruktansvärd. Någon förälder berättar dock omvänt att det var en lättnad att få andrum och tid för sig själv. Känslorna i samband med separationer från barnet har för samtliga sedan fortsättningsvis varit hanterbara och upplevelsen inte speciellt smärtsam eller ångestfylld. Någon nämnde att en medvetenhet om de starka band som finns mellan sig och barnet underlättar känslor inför separationer.

Omvårdnad och föräldraskap

Merparten av intervjupersonerna menar att adoptionen på många sätt varit en mycket berikande erfarenhet. Ungefär hälften uttrycker att de fått större tilltro till livet, en ödmjukhet inför livets sårbarhet och fått insikt i att inget kan tas för givet. Någon nämner att adoptionen och processen omkring den även medfört större tilltro till sig själv och en trygghet i att kunna hantera svåra situationer. Flera menar även att de blivit

mer reflekterande, ansvarstagande, lyhörda, observanta och att de numera sätter sig själv i andra hand. Adoptionen har även givit dem ett nytt land, en ny kultur och därmed även nya bekantskaper. Någon framhåller också betydelsen för yrkeslivet då rollen som adoptivförälder påverkat val av sysselsättning och skapat större säkerhet i att hantera yrket. Någon annan har erfarit ökad förståelse för dem som inte kan få biologiska barn, vilket också skapat förutsättningar att kunna stödja andra i samma situation.

Ingen av intervjupersonerna upplever att adoptivföräldraskapet medfört någonting som varit negativt för dem. Däremot kan några fundera över vad det inneburit för barnet att lämna sitt ursprungsland och komma till en annorlunda kultur. *Sorgen tror jag är barnens sorg. Och smärtan och oron vem jag är. Adoptivbarn har flera sådana instanser i livet, när de blir föräldrar, hittar en partner och att hitta sin identitet kan röra runt mycket.* Fler har också uttryckt att detta medför ett extra stort ansvar för dem som adoptivföräldrar att barnet ska må bra och fungera väl i sin nya kontext. Vidare uttryckte någon enstaka att föräldraskapet som sådant medfört att det varit svårt att hitta balans mellan arbete och familj.

Majoriteten av respondenterna beskriver relationen till sina egna föräldrar som nära, öppen, trygg och självklar. Dock framhålls att skillnaden över generationerna på olika sätt påverkat relationen vilket ibland exempelvis medfört oförståelse inför varandras livsval. Utifrån sitt eget agerande i föräldrarollen kunde de flesta ändå se tydliga mönster från sina egna föräldrar, framförallt från mödrarna. Likheter som nämndes var att värna om familjen, att vara empatisk gentemot familjemedlemmarna, att se familjen som en sammanhållen grupp eller att vara noga med att ge varandra utrymme. Flera uttrycker även att de reflekterat över sina föräldrars omvårdnad och försökt att inte föra vidare sådana mönster som de själva funnit olämpliga. I det sammanhanget framhölls exempelvis att barnen visserligen kommer i första hand men att det även är viktigt att ha utrymme för sig själv och att sätta sina gränser.

Flera nämner även att det egna föräldraskapet påverkats av partnern och partners föräldrar. Ungefär hälften av intervjupersonerna menar vidare att deras föräldraskap också formats utifrån olika typer av terapier, gruppsamtal eller utbildningar angående exempelvis barnlöshet och föräldraskap. Någon framhöll att det egna föräldraskapet framförallt skapats i relationen till barnet utifrån dess behov och

önskemål. Kärleken till barn och ambitionen att barnen ska bli trygga i sig själva anges också som viktiga grundpelare i föräldraskapet. Någon reflekterade kring att trots stöd i föräldraskapet och trots influenser från de egna föräldrarna så blir föräldrar i allmänhet, och kanske särskilt adoptivföräldrar, ändå ganska ensamma och utlämnade till sig själva.

De flesta respondenterna har aldrig känt sig direkt avvisade av sitt barn med undantag för sådant som de antar att föräldrar i allmänhet får uppleva. En skillnad för adoptivföräldrar är dock att barnen ibland sagt sig sakna sin biologiska mamma, sitt ursprungsland eller sina biologiska syskon. Intervjupersonerna har i de flesta fall inte reagerat negativt på detta utan ansett att det är en naturlig bearbetningsprocess som barnen genomgår. Ett fåtal menar dock att de någon eller upprepade gånger blivit avvisade av sitt barn på ett mycket bestämt och ibland aggressivt sätt. Detta har upplevts som mycket svårt att hantera och har kunnat resultera i någon form av motreaktion från föräldern.

DISKUSSION

Sammanfattning av Resultatet

Av resultatredovisningen framkommer att skillnaderna mellan att vara adoptivförälder jämfört med att vara biologisk förälder främst består i erfarenheterna från själva adoptionsprocessen samt i de reflektioner kring vad i barnets uttryck som kan vara relaterat till adoptionen. Vidare upplevde sig vissa vara mer tillåtande och överbeskyddande än andra föräldrar i relationen till sina barn. Föräldrarna har också tvingats bearbeta den sorg som barnlösheten ofta medför vilket i vissa fall har påverkat anknytningen till barnet. De flesta knöt dock an till barnet omgående samtidigt som det för några var svårt att inledningsvis slappna av i föräldrarollen. Flera av intervjupersonerna uppger att barnen vid vissa tillfällen under uppväxten reagerat oförklarligt starkt eller överdrivet vilket föräldrarna då antagit vara relaterat till adoptionen. Exempelvis har de flesta barnen utvecklat något som skulle kunna beskrivas som ett kontrollbehov eller en osäkerhet inför nya situationer. För majoriteten av barnen har emellertid inte separationer inneburit några särskilda påfrestningar, förutsatt att de varit förberedda och vetat om förutsättningarna på förhand. De allra flesta respondenterna verkar dock vara medvetna om att det kan finnas en utsatthet hos adopterade vad gäller just separationer.

Metoddiskussion

Utifrån adoptivföräldrars erfarenheter av adoptivföräldrskapet är studiens syfte att belysa separationskänslighet hos adopterade barn och hur denna är relaterad till anknytning och omvårdnad. Bedömningen är att den kvalitativa forskningsintervjun är den metod genom vilken syftet mest framgångsrikt kan uppnås eftersom intervjusituationen möjliggör att ett förtroende kan skapas mellan intervjuare och respondent. Detta förtroende utgör en förutsättning för att beröra upplevelser och

uppfattningar av mer känslig karaktär. Valet av semistrukturerad intervju syftade till att ge respondenterna möjlighet att själva påverka samtals utveckling, vilket måste anses vara en fördel om mer personliga reflektioner ska kunna erhållas.

Det är dock betydelsefullt att även beakta de eventuella brister eller svårigheter som metodvalet riskerar att medföra. Exempelvis är det möjligt att respondenterna känner sig obekväma inför att delge alltför intima detaljer och därför medvetet eller omedvetet utelämnar viss information. Detta har dock motverkats genom att respondenterna själva valt tid och plats för intervjun i syfte att skapa en så bekväm intervjusituation som möjligt. Dessutom har varje intervju inletts med att studien och dess förutsättningar presenterats samt att tillfälle givits till ett kort informellt samtal i syfte att etablera ett förtroende mellan intervjuare och respondent.

En annan möjlig försvårande omständighet är att de föräldrar vars barn idag är vuxna kan ha svårare att återge en utförlig minnesbild av sina erfarenheter från barnets uppväxt. Av det skälet hade förutsättningarna att få ett mer verklighetsnära resultat förbättrats om en avgränsning gjorts avseende barnets nuvarande ålder. Ett förhållande som talar för studiens resultat är emellertid att samtliga intervjupersoner ansåg sig vara delaktiga eller mycket delaktiga i barnens vardag och att de därmed bör ha haft goda förutsättningar att skildra barnets utveckling.

Tänkbart är även att respondenterna kan oroas för att kränka barnets integritet genom att detaljerat berätta om situationer eller ageranden som kan upplevas som ofördelaktiga. Detta har hanterats genom att intervjupersonen gjorts medveten om att deltagandet är helt konfidentiellt.

Det är även möjligt att de som valt att delta i studien är extra insatta i adoptionsproblematik eller särskilt observanta på hur svårigheter relaterade till adoptionen kan ta sig uttryck. Det är därför möjligt att samma bild inte skulle förmedlas om urvalet exempelvis hade skett genom randomisering från samtliga adoptivföräldrar som föll inom givna kriterier. Med utgångspunkt i tidigare forskning (Cederblad et al., 1999, van den Dris et al., 2008, Robertson et al., 1989) är det inte osannolikt att fler anknytningsrelaterade svårigheter i så fall skulle kunna hittas.

Viktigt att nämna är även forskarens ibland svåra balansgång att åskådliggöra materialet och analysera resultatet utan att påverkas av sin egen förförståelse. En viss

tolkning kommer alltid ske men den ska alltså vara baserad på materialet och de teorier som ligger till grund för studien. Det är dock inte uteslutet att forskarens förståelse kan komma att ha inverkan på resultatet, en försvarande omständighet i kvalitativ forskning som aldrig helt kan undanröjas.

Resultatdiskussion

Utifrån resultatet av intervjuerna kan konstateras att respondenterna sammankopplar vissa reaktioner eller beteenden hos barnet med adoptionen, vilket särskilt gäller de uttryck som uppfattas oförklarligt starka eller överdrivna. Poängteras bör dock att de reaktioner som här antas vara adoptionsrelaterade i vissa fall även skulle kunna härledas till ett barns naturliga utveckling eller till barnets personlighetsdrag. Det är alltså möjligt att föräldrarna ibland tolkar barnets beteenden utifrån en medvetenhet om vad det kan innebära att vara adopterad eller de förutsättningar barnet haft innan adoptionen. Svårigheten att avgöra vilka uttryck som är relaterade till adoptionen beror givetvis på att barns utveckling påverkas av ett stort antal olika faktorer.

Anknytning mellan barn och förälder. Förenklat kan sägas att karaktäristiskt för barn med trygg anknytning är att de känner sig säkra i relationen till föräldrarna och utgår ifrån att de finns där vid behov medan barn med otrygg anknytning kan rädas tanken att bli lämnade av föräldrarna och litar inte på att de alltid finns till hands. (Ainsworth et al., 1978). Som framkommer av resultatredovisningen kan anknytningen mellan adoptivbarn och adoptivförälder vara väldigt självklar och direkt men kan också vara komplex och i vissa fall ansträngd. Det ter sig emellertid som att de flesta barnen söker sig till sina föräldrar och det verkar finnas en naturlighet och närhet i relationen, vilket tyder på att trygg anknytning utvecklats. Detta antas åtminstone delvis vara relaterat till att barnen adopterats i låg ålder, vilket även går i linje med tidigare forskning. (van den Dries et al., 2008, Irhammar et al., 2004, Juffer et al., 2009). Det finns dock tecken som tyder på att barnets sökande efter närhet och trygghet ibland kan ske på bekostnad av viljan att utforska världen.

Hur anknytningen utvecklas verkar kunna bero såväl på barnet som på föräldern, vilket stödjer tidigare forskningsresultat enligt vilka anknytningen påverkas av båda parter förmåga att släppa varandra nära. (Robertson et al., 1989, van IJzendoorn, 1995, Pavao, 1998, McGinn, 2000, Brinich, 1990) För föräldrarna kan oförmågan handla om obearbetad barnlöshet medan det för barnet kan vara relaterat till svårigheter att lita på vuxna.

Separationskänslighet? Flera föräldrar har visserligen nämnt att barnen ibland reagerat starkt vid separationer och uppbrott men ändå verkar ingen separationskänslighet i den bemärkelse som här avses ha utvecklats hos något av barnen. Ett skäl till detta kan vara att adoptionerna nästan uteslutande skedde innan barnet hunnit bli åtta månader gammalt. Ungefär då inträder den fas i barnets utveckling då barnet förstår att det är en egen individ skild från andra vilket skapar en naturlig separationsångest hos barnet. (Déry-Tegnér et al., 2001, Levy et al., 2000) Resultatet skulle alltså kunna tolkas som att om uppbrottet från de biologiska föräldrarna sker innan barnet når denna fas behöver inte separationer senare i livet innebära någon särskilt stor påfrestning.

Tidigare studier har visat att barn som kan tillstå anknytningsrelaterade känslor är mer kapabla att hantera separationer. (Ackerman et al., 2005) Ovan har konstaterats att så gott som samtliga föräldrar har varit mycket medvetna om anknytningens betydelse för barnets utveckling. Ett annat skäl till att ingen separationskänslighet utvecklats kan därför vara att föräldrarnas fokusering på anknytningen skapat en säkerhet hos barnen i separationssituationer. Forskning har också visat ett samband mellan otrygg anknytning och att senare vara benägen att utveckla ångestsjukdomar. (Warren et al., 1997) Eftersom flertalet av barnen här ger uttryck för att ha trygg anknytning till sina föräldrar kan det utgöra ytterligare en faktor som förhindrat att en ångestsjukdom relaterad till separationer eller separationskänslighet utvecklats.

Omvårdnad och kontrollbehov. Det kan alltså konstateras att barnen i de allra flesta fall inte är speciellt känsliga i separationssituationer och att flera möjliga förklaringar finns till detta. Det som dock förefaller vara gemensamt hos många är att de

utvecklat något som kan liknas vid ett kontrollbehov kopplat till en osäkerhet inför främmande situationer. En främmande situation skulle exempelvis kunna vara separation från föräldrarna eller andra för barnet betydelsefulla personer. Det har bland annat tagit sig uttryck i att barnet velat veta vart föräldrarna är, hur länge de ska vara borta och i god tid få information om separationen. När kontrollbehovet kan tillfredsställas av föräldrarna tycks det som att separationssituationer som att sova borta, bli lämnad på dagis, åka på läger eller att byta miljö oftast inte innebär några problem för barnen. Men kontrollbehovet skulle alltså, trots detta, kunna vara en indikation på separationskänslighet.

Ovanstående innebär i så fall att det finns en relation mellan separationskänslighet och omvårdnad eftersom föräldrarnas möjligheter att bekräfta barnets kontrollbehov genom att förbereda barnet på separationen eller delge barnet de förutsättningar som råder kan motverka att separationskänslighet utvecklas eller förstärks. En annan möjlig tolkning, men kanske mer långsökt, är att föräldrarna genom sitt agerande anpassar sig till barnet och därmed bibehåller kontrollbehovet. Vad är det då som kan tänkas ha betydelse för föräldrarnas förmåga att erbjuda en omvårdnad tillräcklig för att tillfredsställa detta behov?

För de flesta har barnlösheten medfört omfattande reflektioner kring föräldraskapet samt förhållandevis lång förberedelsestid inför att gå in i föräldrarollen. Dessutom har deltagandet i föräldrautbildningar inneburit ett tillfälle att mer specifikt förbereda sig på adoptivföräldraskapet. Mot bakgrund av detta kan antas att föräldrarna har en medvetenhet om adoptivbarns speciella situation och eventuella utsatthet och troligen därmed även goda förutsättningar att avläsa barnets behov. Vidare menar flera att de är tillåtande eller till och med överbeskyddande i sitt föräldraskap och dessutom mer benägna att tänja på gränserna i syfte att inte utsätta sina barn för "för mycket påfrestningar". Det vittnar om en tendens hos föräldrarna att inte bara tyda utan även bekräfta de behov som de uppfattar hos barnet. Det är inte orimligt att detta som en följd av adoptionen även är relaterat till en extra vaksamhet på barnets beteende.

Ovan nämndes att en betydelsefull aspekt av omvårdnaden är att föräldrar utvecklar en känsla av berättigande vilket bland annat inbegriper att sätta gränser och agera som en auktoritet gentemot barnet. (Cohen et al., 1996) Resultatet av studien talar

för att föräldrarna har en upplevelse av berättigande men att de ibland anser det viktigare att skydda eller värna om barnet än att vara bestämd och krävande. En annan viktig komponent av omvårdnaden är kompatibilitet vilket är ett uttryck för att det finns harmoni och samhörighet i relation mellan barn och förälder. (Grotevant et al., 1999) Denna komponent verkar ha utvecklats starkt hos så gott som alla respondenter.

Vidare har det visat sig att vissa faktorer i föräldrarnas omvårdnad är speciellt betydelsefulla för barnets förmåga att utveckla trygg anknytning. (Ainsworth et al., 1971) Med utgångspunkt i resultatredovisningen verkar föräldrarna sannolikt visa stor lyhördhet inför barnets signaler samt i stor utsträckning vara psykiskt och fysiskt närvarande i barnets vardag. Gällande faktorerna acceptans och avvisande verkar det finnas en långtgående acceptans medan det för vissa förefaller vara mer komplicerat att agera på ett avvisande sätt gentemot barnet. Det är inte osannolikt att även detta kan vara relaterat till funderingar kring huruvida det finns en särskild sårbarhet hos barnet till följd av adoptionen.

Utifrån ovanstående resonemang är det således tänkbart att föräldrarna genom sin omvårdnad i de flesta fall har såväl förmåga som vilja att hantera den eventuella osäkerhet som barnet visar inför separationer. Om utgångspunkten är att adoptivbarn riskerar utveckla en separationskänslighet skulle det alltså kunna vara så att föräldrarna genom att tillfredsställa detta behov förmår att förhindra en sådan utveckling.

Som tidigare nämnts visar forskning att barn som erfarit en separation eller ett uppbrott generellt reagerar mycket starkt på situationer som väcker känslor förknippade med denna separation. Även en ny förlust kan vara ett skäl till att sorgen kommer tillbaka. (Jarratt, 1996, Bowlby, 1980) En orsak till att separationer trots detta inte verkar utlösa starka reaktioner hos barnen kan således vara att kontrollbehovet tillfredsställs. En annan anledning kan vara att föräldrarnas medvetenhet om barnets särskilda sårbarhet medfört att de sällan utsatt dem för sådana separationssituationer. Om barnen ändå separerats från sina föräldrar har det skett under förutsättningen att barnet känt trygghet i situationen. Exempelvis har de vuxna som tagit om hand barnen vid föräldrarnas frånvaro ofta begränsats till i princip mor- och farföräldrar. Av den anledningen är det möjligt att dessa separationer inte påmint tillräckligt mycket om den tidiga separationen från de biologiska föräldrarna för att utlösa starka reaktioner hos

barnen. Det är dock återigen viktigt att betona att åldern vid adoptionstillfället är avgörande då separationskänslighet troligen inte skulle utvecklas om adoptionen skett innan barnen var 8 månader gamla. Mor- och farföräldrarna verkar över huvudtaget ha spelat en viktig roll för de flesta barnen och därmed kunnat erbjuda en större trygghet i frånvaro av föräldrarna. Det är därför inte osannolikt att barnen hade reagerat annorlunda på separationen om de lämnats till någon annan.

När separationer har kommit oväntat, även för kortare tider, verkar dessa vara svårare för barnen att handskas med. Detta stödjer ovanstående resonemang att förberedelsen är mycket betydelsefull för att barnets ska hitta strategier för att kunna hantera separationen.

Omvårdnad, anknytning och separationskänslighet. Föräldrarnas omvårdnad är alltså som tidigare nämnts resultatet av en interaktion mellan hur barnets behov uppfattas och de egna anknytningsmönstren. (Goldberg, 2000) Konstateras kan att de flesta intervjupersoner ser mönster från sina egna föräldrar som sedan överförs till hur de själva agerar i föräldrarollen. Oftast upplevs att mödrarna haft störst inflytande på det egna föräldraskapet. Samtidigt sker alltså en anpassning till barnets behov och önskingar genom olika strategier i omvårdnaden om barnet. Därmed kan resultatet sägas överensstämma med tidigare forskning.

Anknytningens relation till separationskänslighet är utifrån resultatet av intervjuerna komplicerad att bestämma. Det verkar emellertid vara så att trygg anknytning inte är en garanti för att ett kontrollbehov relaterat till separationer inte ska utvecklas. Flera beskriver sin relation till barnet som mycket nära och intim men det förefaller ändå finnas ett behov hos barnet att vilja ha kontroll eller en benägenhet att ofta fråga efter föräldrarna. Någon menade dock motsatt att om relationen mellan barn och förälder är nära och trygg och att barnet har vetskap om att föräldern alltid finns till förfogande så behöver inte separationer vara dramatiska eller upprivande. Det är givetvis rimligt att det kan förhålla sig på det sättet och att separationskänsligheten därmed på något sätt är relaterad till anknytningen. Men det kan även vara så att anknytningen inte ensamt är avgörande för kontrollbehovet utan att erfarenheter relaterade till adoptionen skapar en viss osäkerhet hos barnet trots trygg anknytning till

föräldrarna.

Det har också visat sig att barn reagerar olika på separationer beroende av temperamentet, vilket säger något om barnets aktivitetsnivå men även förmågan att möta oväntade förändringar. (Déry-Tegnér et al., 2001, Broberg et al., 2007) De reaktioner som barnen visat vid olika separationssituationer skulle i så fall även kunna förklaras av personlighetsrelaterade faktorer.

Vidare Forskning

Ovanstående diskussion ger en bild av att separationskänslighet inte alls med säkerhet utvecklas hos barn som genom adoption separerats från sina biologiska föräldrar. Däremot föreslås att det finns en inneboende osäkerhet hos barnen som kan ta sig uttryck i ett kontrollbehov, särskilt i situationer som innebär förändringar, ovisshet eller separationer. Materialet i denna studie är dock begränsat och för att med större säkerhet kunna fastställa detta föreslås vidare forskning med ökat underlag. Det kan då vara värdefullt att även inkludera barn i studien samt andra betydelsefulla personer i barnens närhet såsom mor- och farföräldrar eller förskole- och skolpersonal. Det är möjligt att de som inte lever i direkt närhet till barnen kan tillföra ytterligare perspektiv.

Då forskning visar att högre ålder vid adoptionstillfället försvårar anknytningen (van den Dries et al., 2008, Irhammar et al., 2004, Juffer et al., 2009) är det inte osannolikt att barn som adopterats senare i livet, framförallt mellan 1-3 års ålder, skulle kunna utveckla större känslighet för separationer. Skälet är att barnet då befinner sig i en mer känslig period av utvecklingen avseende just separationer från anknytningsfigurer. Genom att studera barn för vilka adoptionen skett senare än vid ett års ålder skulle denna hypotes bli möjlig att utreda.

Vidare pekar tidigare forskningsresultat mot att barn som utsätts för upprepade uppbrott från föräldrarna kan utveckla en likgiltighet inför separationer. (Robertson et al., 1989) Det finns tendenser i detta material som pekar i samma riktning men det är inte möjligt att hävda ett sådant samband enbart på basis av denna studie.

Ytterligare en tendens som kan skönjas i materialet är att starkare reaktioner i

separationssituationer verkar uppstå om barnet utsatts för ytterligare permanenta separationer efter att adoptionen genomförts. Det har exempelvis visat sig genom att barnet tvivlat på om föräldern fortfarande finns kvar efter separationen och huruvida det därmed går att lita på att en återförening ska ske. För att vidare kunna utreda ett sådant möjligt samband behövs dock ytterligare forskning mer specifikt inriktat på just detta.

Ytterligare en aspekt värd att vidare belysa är det behov av stöd för att bearbeta känslorna angående sin infertilitet som flera föräldrar uttrycker. Hur detta behov mer specifikt ser ut och i vilken utsträckning det idag förekommer skulle vara en intressant och för adoptivföräldrar värdefull infallsvinkel på vidare studier.

REFERENSER

Ackerman, J. P. & Dozier, M. (2005). *The influence of foster parent investment on childrens representations of self and attachment figures*. Applied Developmental Psychology, Vol. 26, pp. 507-520.

Ainsworth, M. D. S., Bell, S. M. & Stayton, D. J. (1971). *Individual differences in strange situation behaviour of one year olds*. In H. R. Schaffer (Ed.) *The Origins of Human Social Relations*. Oxford: Academic Press.

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. & Wall, S. (1978). *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Bohman, M. (1970). *Adopted children and their families: A follow up study of adopted children, their background environment and adjustment*. Stockholm: Proprius.

Bohman, M. & Sigvardsson, S. (1980). *A prospective, longitudinal study of children registered for adoption: A 15-year follow-up*. Acta Paediatrica Scandinavica, Vol. 61, pp. 339-355.

Bowlby, J. (1951). *Maternal care and mental health*. Bulletin of the World Health Organization, Vol. 3, pp. 355-534.

Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss, Vol. 1: Attachment*. New York: Basic Books.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and Loss, Vol. 2: Separation: Anxiety & Anger*. New York: Basic Books.

Brinich, P. M. (1990). *Adoption from the inside out: A psychoanalytic perspective*. In D. M. Brodzinsky & M. D. Schechter (Eds.) *The Psychology of Adoption*. pp. 42-61. New York: Oxford University Press.

Broberg, A., Granqvist, P., Ivarsson, T. & Risholm Mothander, P. (2007). *Anknytningsteori: betydelsen av nära känslomässiga relationer*. Stockholm: Natur & Kultur.

Brodzinsky, D. M., Hitt, J. C., & Smith, D. (1993). *The impact of parental separation and divorce on adopted and nonadopted children*. American Journal of Orthopsychiatry, Vol. 63, pp. 451-461.

Cederblad, M., Höök, B., Irhammar, M. & Mercke, A.-M. (1999). *Mental health in international adoptees as teenagers and young adults. An epidemiological study*. Journal of Child Psychology and Psychiatry, Vol. 40, 8, pp. 1239–1248.

Cohen, M. J., Coyne, J. C. & Duvall, J. C. (1996). *Parent's sense of "entitlement" in adoptive and nonadoptive families*. Family Process, Vol. 35, pp. 441-456.

Déry-Tegnér, I. & Windahl, G. (2001). *Separation och affekt: adoption i nytt psykologiskt perspektiv*. Stockholm: Adoptionscentrum.

George, C. & Solomon, J. (1996). *Representational Models of Relationships: Links Between Caregiving and Attachment*. Infant Mental Health Journal, Vol. 17(3), pp. 198-216.

George, C. & Solomon, J. (1999). *Attachment and caregiving: The caregiving behavioral system*. In J. Cassidy & P. Shaver (Eds.) *Handbook of Attachment: Theory Research and Clinical Applications*. New York: Guilford Press. KOLLA!

Goldberg, S. (2000). *Attachment and development*. London: Arnold.

Grotevant, H. D. & Kohler, J. K. (1999). Adoptive families. In M. Lamb (Ed.) *Parenting and Child Development in "Nontraditional" Families*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, pp. 161-190.

Grotevant, H. D., McRoy, R. G., Elde, C. L. & Fravel, D. L. (1994). *Adoptive Family System Dynamics: Variations by Level of Openness in the Adoption*. *Family Process*, Vol. 33, pp. 125 - 146.

Hjern, A., Lindblad, F. & Vinnerljung, B. (2002). *Suicide, psychiatric illness and social maladjustment in inter-country adoptees in Sweden*. *The Lancet*, Vol. 360, pp. 443–448.

Irhammar, M. (1997). *Att utforska sitt ursprung. Identitetsformande under adolescensen hos utlandsfödda adopterade*. Doctoral thesis, Departments of Psychology, Lunds University.

Irhammar, M. & Bengtsson, H. (2004). *Attachment in a Group of Adult International Adoptees*. *Adoption Quarterly*, Vol. 8 (2).

Irhammar, M. & Cederblad, M. (2006). *En longitudinell studie av identitet och psykisk hälsa hos en grupp utlandsfödda adopterade*. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, Vol. 1, pp. 35-50.

Jarratt, C. J. (1996) *Barn som sörjer: Att hjälpa barn att klara av separationer och förluster: (skilsmässa, dödsfall, frånvaro, adoption, fostervård, förlust av syskon)*. Göteborg: Slussen.

Juffer, F. & van IJzendoorn, H. M. (2009). *International adoption comes of age: development of international adoptees from a longitudinal and meta-analytical perspective** In G. M. Wrobel & E. Neil. (Eds.) *International advances in adoption research for practice*. pp. 169-192. Singapore: John Wiley & Sons Ltd.

Keyes, M. A., Sharma, A., Elkins, I. J., Iacono, W. G. & McGue, M. (2008). *The mental Health of US Adolescents Adopted in Infancy*. Archives of Pediatric and Adolescent Medicine, Vol. 162, No. 5, pp. 419-425.

Kvale, S & Brinkman, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Levy, T. & Orlans, M. (2000). *Attachment disorder and the adopted family*. In T. Orlans (Ed.) Handbook of Attachment. Ch. 9 . New York, NY: Academic Press.

Lindblad, F., Hjern, A., Vinnerljung, B. (2003). *Intercountry adopted children as young adults – A Swedish cohort study*. American Journal of Orthopsychiatry, Vol. 73, pp. 190-202.

Main, M., & Solomon, J. (1986). *Discovery of a new insecure-disorganized/disoriented attachment pattern: procedures, findings and implications for classification of behaviour*. In: Brazelton, T.B. & Yogman, M.W. (Ed.) Affective Development in Infancy. pp. 95-124. Norwood: Ablex.

McGinn, M. F. (2000). *Attachment and Separation: Obstacles for adoptees*. Journal of Social Distress and the Homeless, Vol. 9, No. 4, pp. 273-290.

Pryor, J. (2004). *Parenting in reconstituted and surrogate families*. In M. Hoghugh & N. Long (Eds.) Handbook of Parenting: Theory and Research for Practice. London: Sage Publications Inc.

Miller, F. K. & Jenkins, J.M. (2004). *Parenting children with mental health problems*. In M. Hoghugh & N. Long (Eds.) Handbook of Parenting: Theory and Research for Practice. London: Sage Publications Inc.

Robertson, J. & Robertson, J. (1989). *Separation and the very young*. London: Free Association Press.

Rutter, M. (2005). *Adverse preadoption experiences and psychological outcomes*. In: D. M. Brodzinsky, & J. Palacios (Eds.) *Psychological Issues in Adoption: Research and Practice*, pp. 67-92. Westport, CT: Praeger.

Singer, L. M., Brodzinsky, D. M., Ramsay, D., Steir, M., Waters, E. (1985). *Mother-Infant Attachment in Adoptive Families*. *Child Development*, Vol. 56, No 6, pp 1543-1551.

Steele, M., Hodges, J., Kaniuk, J. & Steele, H. (2010). *Mental representation and change: Developing attachment relationships in an adoption context*. *Psychoanalytic Inquiry*, Vol. 30: 1, pp. 25-40.

Steele, Hodges, Kaniuk, Steele, Asquith & Hillman (2010). *Attachment representations and adoption outcome: On the use of narrative assessment to track the adaptation of previously maltreated children in their new families*. In G. M. Wrobel, & E. Neil. (Eds.) *International Advances in Adoption Research for Practice*. pp. 169-192. Singapore: John Wiley & Sons Ltd.

van den Dries, L., Juffer, F., van IJzendoorn, M. H. & Bakermans-Kranenburg, M. J. (2008). *Fostering security? A meta-analysis of attachment in adopted children*. *Children and Youth Services Review*, Vol. 1, pp. 410-421.

van IJzendoorn, M. (1995). *Adult Attachment Representations, Parental Responsiveness, and Infant Attachment: A Meta-Analysis on the Predictive Validity of the Adult Attachment Interview*. *Psychological Bulletin*, Vol. 117, No. 3, pp 387- 403.

Verhulst, F. C., Althaus, M. & Verluis-den Bierman, H. (1990). *Problem behaviour in international adoptees*. Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, Vol. 29, pp 94 -103.

Vinnerljung, B. (1999). *Förekomst av adoptivbarn och långtidsvårdade fosterbarn bland placeringar av tonåringar i dygnsvård*. Socialvetenskaplig Tidskrift, Vol. 4, pp. 313-328.

Warren, S. L., Huston, L., Egeland B. & Sroufe, L. A. (1997). *Child and adolescent anxiety disorders and early attachment*. Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, Vol. 36, pp. 637-644.

http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____279392.aspx. (2008).

Bilaga 1. Intervjuguide

Information

Ungefärlig tidsåtgång, inspelning av intervju, studiens syfte etc.

Inledande frågor

- Barnets ålder vid adoptionen? Barnets ålder idag?
- Fler barn? Ålder? Adopterade eller icke adopterade? Ursprungsland/länder?
- Kunskap om barnets förutsättningar innan adoptionen? (vanvård, multipla placeringar, biologisk bakgrund)
- Familjesituation vid adoptionen? (intakt eller separerad)
- Familjesituation idag? (intakt eller separerad)
- Delaktighet i barnens vardag?

Övergripande

På vilket sätt uppfattar du att innebörden av att vara adoptivförälder skiljer sig från att vara förälder till icke adopterade barn?

Förberedelse

- På vilket sätt förberedde du dig på att ta emot barnet?
- Vilka förväntningar hade du på hur det skulle bli?
- Var du förberedd på att det eventuellt skulle kunna medföra några speciella svårigheter?

Anknytning

- Hur upplevde du den första tiden tillsammans med barnet?
- Hur gick det att knyta an? (första tiden samt under uppväxten)
- Hur var barnets förmåga till anknytning? Märkte du något hos barnet som du uppfattar gjorde det svårt att knyta an?
- Hur kändes det för dig själv? Var det lätt eller svårt att knyta an till barnet?
- Vad tror du är mest betydelsefullt för att skapa en god anknytning? Varför?

Separationer (konkreta minnen)

- Kommer du ihåg första gången du var ifrån ditt barn en längre tid? Hur reagerade du? Hur reagerade barnet?
- Kommer du ihåg några andra separationer? Vad hände då? Hur reagerade barnet? Har det varit svårt för barnet att bli lämnat i olika sammahang? Hur har du upplevt dessa separationer?
- Har barnet bytt dagis, bytt skola, flyttat, varit med om skilsmässa? Hur har barnet reagerat på detta? Finns det något i hans/hennes sätt att reagera som du tror kan bero på det faktum att han/hon är adopterad?

Omvårdnad

- Hur har detta att vara förälder till ett adopterat barn påverkat dig som person? Finns det något som varit negativt för din egen utveckling?
- Har du någon gång känt dig avvisad av barnet? Hur hanterade du det?
- Vad tror du det är som har format ditt sätt att vara som förälder?
- Hur var din relation till dina egna föräldrar under uppväxten? Vad tror du att den har haft för betydelse för ditt sätt att vara som förälder? Anknytningsbegrepp.

Avslutning

Något övrigt att tillägga?

Information om studiens fortgående samt erbjudande om att erhålla den färdiga studien i sin helhet.

Bilaga 2. Förfrågan till adoptionsorganisationer

En studie angående på vilket sätt det är annorlunda att vara förälder till ett adopterat barn.

Till ordförande/ansvarig på Adoptionscentrum Skåne

Mitt namn är Nina Eriksson, jag är en psykologistudent vid Lunds Universitet som under våren 2010 ska skriva min magisteruppsats. För min studie söker jag *adoptivföräldrar till barn som är 10 år gamla eller äldre* och som skulle vara intresserade av att delta.

Syftet med studien är att öka kunskapen om den speciella situation som adoptivföräldrar och adoptivbarn befinner sig i och därmed skapa ännu bättre förutsättningar för att adoptioner ska lyckas i framtiden. Det är en kvalitativ intervjustudie med öppna frågor som ger utrymme för respondenterna att med egna ord berätta om sina upplevelser av att vara adoptivförälder. Intervjun beräknas ta cirka 30 min - 1 timme. Vid intresse erhåller ni givetvis en mer utförlig beskrivning av studien.

Min fråga till er är om ni har möjlighet att hjälpa mig med att komma i kontakt med adoptivfamiljer som eventuellt skulle vilja vara med i studien. Eftersom jag förstår att ni inte ger ut era medlemmars uppgifter undrar jag om det finns någon som skulle kunna fungera som kontaktperson och förmedla eventuella intresseanmälningar till mig. Jag kan sedan kontakta de som vill delta endera via e-post eller telefon.

Om ni har möjlighet att hjälpa till med detta, ring eller skriv gärna till mig, Nina Eriksson. Vid frågor finns även möjlighet att kontakta min handledare Professor Hans Bengtsson vid institutionen för psykologi, Lunds Universitet.

Tack på förhand,

M.v.h.
Nina Eriksson
0702-670177
nina.eriksson.081@student.lu.se

Hans Bengtsson
046-222 91 14
hans.begtsson@psychology.lu.se

Bilaga 3. Information till deltagare

Vill du delta i en studie angående på vilket sätt det är annorlunda att vara förälder till ett adopterat barn?

Jag är en psykologistudent vid Lunds Universitet, som under våren 2010 ska skriva min magisteruppsats. För min studie söker jag *dig som är adoptivförälder till ett barn som är 10 år gammalt eller äldre* som skulle vara intresserad av att med egna ord berätta om dina erfarenheter som adoptivförälder.

Syftet med studien är att öka kunskapen om den speciella situation som adoptivföräldrar och adoptivbarn befinner sig i och därmed skapa ännu bättre förutsättningar för att adoptioner ska lyckas i framtiden.

Det är en kvalitativ intervjustudie och intervjun beräknas ta cirka 30 min - 1 timme. Du kan själv välja plats, till exempel i ditt hem eller på annat lämpligt ställe. Med din tillåtelse vill jag gärna spela in intervjun på band. Efter att arbetet har slutförts kommer insamlat material att förstöras.

Deltagandet är helt frivilligt och du kan avbryta när som helst utan att ange någon orsak. Resultatet av studien kommer att redovisas så att du inte kan identifieras. Om du vill delta behöver jag av forskningsetiska skäl ha ditt samtycke till detta. Jag tar då med mig en blankett vid intervjutillfället som jag kommer ber dig att underteckna.

Om du är intresserad av att delta kan du kontakta mig endera via e-post eller telefon. Om du använder e-post återkommer jag till dig för att bestämma tidpunkt och plats för intervjun samt vid behov ge ytterligare information om studien.

Om du har några frågor eller vill veta mer, ring eller skriv gärna till mig, Nina Eriksson eller min handledare Professor Hans Bengtsson vid institutionen för psykologi, Lunds Universitet.

M.v.h.
Nina Eriksson
0702-670177
nina.eriksson.081@student.lu.se

Hans Bengtsson
046-222 91 14
hans.begtsson@psychology.lu.se

Bilaga 4. Samtycke till deltagande

Samtycke till deltagande

Härmed ger jag mitt samtycke till att i egenskap av adoptivförälder delta i studien om adoption och anknytning genom att bli intervjuad och att intervjun spelas in på band.

Jag har tagit del av tillräcklig information om studien, har vetskap om att deltagandet är frivilligt och att jag kan avbryta när som helst utan att behöva ange orsak.

Underskrift av deltagare

Ort, datum

Underskrift

Telefonnummer